

בשם האחר: הרהורים על האנטישמיות שבפתח

אלן פינקלקראוט

במשך חמישים שנה היה הנאציזם מגנם של יהודי המערב. היטלר, כדברי ברננס, אכן פגע בכבודה של האנטישמיות. היו שסברו כי הפגיעה הייתה סופית, אך מתברר שהייתה זמנית בלבד. חשבו שזאת עובדה מוגמרת, אך בדיעבד מתברר שלא הייתה זו אלא הפוגה. וכעת, דווקא בצרפת, המדינה האירופית שבה מספר היהודים הגדול ביותר, מסתיימת ההפוגה הזאת באורח הברוטלי ביותר: מעלים בתי כנסת באש, פוגעים ברבנים, מחללים בתי עלמין; מוסדות קהילה יהודיים ואפילו אוניברסיטאות נאלצים לנקות את כותליהם ביום, לאחר שכוסו בכתובות שטנה בלילה. דרוש אומץ רב כדי לחבוש כיפה באותם מקומות חסרי רחמים המכונים "רבעים רגישים", או ברכבת התחתית בפריז; מספרם של אנשי הרוח הרואים בציונות תנועה נפשעת הולך וגדל; לימוד נושא השואה מתגלה כבלתי אפשרי דווקא עתה, כאשר הוא צו השעה; גילוי העת העתיקה הופך את העברים למטרות לגידופיהם של הילדים; הקללה "יהודי מלוכלך" שבה ונשמעת כמעט בכל חצרות בתי הספר. לבם של היהודים כבד עליהם, ולראשונה מאז המלחמה, הם פוחדים.

בפחד זה משמשים בערבוביה מוזרה שני רגשות סותרים: התדהמה, וזיהוי חזרתו של המופר. בהלה אוהזת ביהודים, אבל להוותם הם מבינים היטב מול מה הם ניצבים, משום שלכל התקריות הללו כבר יש תקדים. ההתקפות הנוכחיות מעוררות הדים, פותחות פצעים ישנים. אין דבר בשנאת היהודים כעת שאינו מעלה זיכרון מן העבר. לכן נוטים נמעניה, ברוב ייאושם, לומר לעצמם: "כשזה נגמר, זה מתחיל מחדש... לא חל כל שינוי מאז אותם ימים"; העבר הסתתר בנבכי הדעות הרווחות, והשים עצמו כמת בהמתינו לשעת כושר. והיא אכן הגיעה. האיסורים מופרים, הצנזורה מוסרת, המנעול נפרץ: חמישים שנה מאוחר יותר מגיח הגיהנום מהפורגטוריום, הרוע מחלץ את עצמותיו ופורש את ידיו לאור היום. "שדים ישנים, דיונים חדשים", היה שמו הטבעי כל כך של הרב־שיח הבינלאומי הגדול בנושא האנטישמיות במערב, שנערך בניו יורק במאי 2003 ואורגן על ידי מכון יו"א לחקר היהדות. הנוסח של הצגת נושא המפגש מבהיר את הדברים לאשורם: "רבים מהעוקבים אחר המתרחש חשים כי המודחק חזר ועלה פתאום: אירופה הפוליטית, הסוציאלית, התרבותית, שוב נראית כמי שאיבדה צלם אנוש בגין אותה דעה קדומה שלה שאין עתיקה ומקוממת ממנה".

הם צודקים: האנטישמיות אינה רעיון חדש באירופה. אך הם גם טועים, וכמוהם גם אנחנו, בהתעקשנו על כך שקיימת זהות בין מה שקורה למה שקרה, כפי שאפשר להתפתות ולהסיק מן ההיסטוריה. זיהוי הדיו של העבר בהתרחשויות הנוכחיות אינו אלא חלום בהקיץ באצטלה של ראייה תבונית. ההיתלות בלא־מודע, בהשתלחות המחזורית של דחפיו הבלתי משתנים, היא דרך מילוט קלה. השימוש בביטוי חזרה, פירושו תחימתם של השדים החדשים במסגרות הישנות. שדים צעירים, מסגרות ישנות. אך אם יש בכוונתנו להתמודד עם המציאות, עלינו לנסר את סורגי כלאנו הרטרופקטיבי. היהודים, המורגלים בגרוע מכל, הם – כדבריה של רבקה ווסט, שאותם ציטט ליאון ויזלטיר, עורך המוסף הספרותי של כתב־העת ניו ריפבליק – בעלי "נפש שאי־אפשר להפתיעה". אלא שזאת בדיוק נקודת התורפה שלהם, משום שכדי להבין את העולם שבפתח, יש צורך דווקא בנפש שאפשר להפתיעה. כדי לרדת אל עומק האמת אין די בהתפכחות מאשלויות. הפסימיות אינה זכאית לפסק זמן: גם החדשות הרעות עשויות להיות חדשות; גם השדים עשויים להופיע בחזות רעננה ומלאת עוז.

מה הן אשיות קיומה של אירופה העכשווית? האם היא נשענת על התרבות, כלומר על ההערצה המשותפת לבני־אלמוות מסוימים כמו דנטה,

שייקספיר, גתה, פסקל, סרוונטס, ג'וטו, רמברנדט, פיקסו, קאנט, קירקגור, מוצרט, ברטוק, שופן, ראוול, פליני, ברגמן? האם היא חלק מרצף של היסטוריה מפוארת? האם היא חפצה להאדיר את שמם של האבות המשותפים? לא, היא מתנתקת מהיסטוריה עקובה מדם וזוכרת רק את הרוע הקיצוני. בהשפעת ההלם שפקד אותה לאחר היטלר, לא הסתפקה אירופה רק בגינוי האנטישמיות: לא, היא כמו השתחררה מעצמה, ועברה מהומניזם מעריך להומניזם סולד המתמצה כולו במילות הנדר "לא עוד!" – לא עוד מדיניות כוחנית. לא עוד שליטה. לא עוד לוחמנות. לא עוד לאומנות. לא עוד אושוויץ.

ביזרון אושוויץ לא חל כל כרסום עם חלוף הזמן; נהפוך הוא, הוא נצרב. ההתרחשות הנושאת את השם הזה, כתב פרנסואה פִּיֶּרֶה, "תפסה מקום בולט יותר ויותר כבן הלוויה השלילי של המצפון הדמוקרטי, כהתגלמות הרוע, מיצוי השלילה". מדוע דווקא השואה? מדוע אושוויץ ולא כל מעשי הטבח האחרים שהונעו מכוחה של אידיאולוגיה, מדוע לא מפעלי שטנה אחרים? מפני שהאדם הדמוקרטי, איש זכויות האדם, הוא כל אדם באשר הוא אדם. הוא האדם הראשון שנקרה בדרך, אדם שאין כל רלוונטיות למוצאו או לעוגן החברתי, הלאומי או הגזעי שלו, אדם שאין מתייחסים למעלותיו, לתרומתו, לכשרונו. כאשר הכריזו הנאצים על תורתם הנפשעת, על זכותו של גזע האדונים לטהר את העולם מעמים מזיקים, הם בעצם הכריזו מלחמה על האנושות כולה. כדבריו של הֶבְרֵמְס: "במחנות המוות קרה דבר מה, שעד אז לא היה איש משער שיכול היה להתחולל. שם, נחשף הרובד העמוק של האחווה בין כל מה שלו פני אדם". מסיבה זו דווקא, ולא רק מעצם הצטרפותה למלחמה בנאציזם, הרשתה לעצמה אמריקה, שלא נפגעה כלל בהשוואה לאירופה החרבה, לבנות בלוב בירתה מוזיאון לזכר השואה ולהפוך אותו לנקודת התייחסות לאומית. התקיפה השיטתית וחסרת התקדים של האדם האחר שהתרחשה באירופה, הציגה בפני אמריקה, יותר מכל קולקטיב פוליטי אחר, בבואה הפוכה לבבואתה שלה. ואמנם, היבשת החדשה מתאפיינת בכך שהדמוקרטיה שלה לא רק מעוגנת בחוקתה – היא חלק בלתי נפרד ממנה. במולדת הזאת, שלא ידעה בעברה "משטר ישן", אין חלוקה אפשרית בין הסדר הפוליטי למולדת: הצורה היא־היא התוכן של הרגש הלאומי, הזהות עצמה מתגלמת בפסל החירות. אמנם, בלשון המעטה, לא תמיד הוכיחה אמריקה כי היא מקפידה על הכלל "נאה דורש ונאה מקיים": אין ספק כי בווייטנאם יש מקום גם למוזיאון העבדות. אלא שאם נטען כי ארצות־הברית מבקשת

רק לחמוק מחטאיה שלה באמצעות אזכורו הנוח של רצח עם מרוחק, אנו עלולים להצטייר כמחרחרי ריב. יד זו לשואה הוקמה בעקבות תדהמה כנה וזעזוע מקודש. היטיב לנסח את הדברים ועד המוזיאון, שהיה ממונה על עבודת ההכנה: "השואה היא אירוע בעל משמעות אוניברסלית אשר לו חשיבות מיוחדת לאמריקנים. במעשיהם ובדבריהם שללו הנאצים את ערכי היסוד של האומה האמריקנית".

אמריקה הדמוקרטית ואירופה הדמוקרטית שואבות ממפעל הנצחת השואה חיזוק לעקרונותיהן המשותפים. אלא שיש ביניהן הבדל: אמריקה היא המנצחת, ואילו אירופה כורכת בתוכה שלושה תפקידים: מנצח, קרבן ואשם. הפתרון הסופי יצא אל הפועל על אדמתה; תוכנו הוא תוצר של הציביליזציה שלה. מפעל זה מצא לו באירופה, הרחק מעבר לגבולותיה של גרמניה, שותפים לעשייה, מסייעים, מבצעים, אוהדים ואפילו סנגורים. אירופה הדמוקרטית אמנם גברה על הנאציזם, אבל הנאציזם הוא אירופי. לאמריקה מזכיר הזיכרון את ייעודה, ולאירופה את שברירותה. הוא מאשר את ה"אני מאמין" של העולם החדש ושולל מן הישן כל בסיס חיובי. הזיכרון מאשש את האחת אך כמוהו כהיום פעורה לגבי האחרת. הוא מזין בעת ובעונה אחת את הפטריוטיות האמריקנית ואת הסלידה האירופית מכל מה שקשור במרכזיותה. מה שמאחד את אירופה של היום הוא הוקעתם של המלחמה, של ההגמוניה, של האנטישמיות, ובעצם של כל האסונות שהיא המיטה, של כל צורות האי-סובלנות או האי-שוויון שהיא יישמה. בעוד הזקיף האמריקני, הדוגל ב"לא עוד", נותן את דעתו על איומים חיצוניים, אירופה שלאחר החטא היא, כדברי קאמי, "שופט-חוזר-בתשובה", השואב את כל גאוותו מחרטתו, ואינו חדל לפקוח עין על עצמו. "לא עוד אני!" מבטיחה אירופה, ומקריבה עצמה על מזבח ייעודה. בעוד אמריקה הדמוקרטית לוחמת באויביה, נאבקת אירופה ברוחות הרפאים שלה. היא כה שבויה באשמתה עד שאת הקריאה לעמידה על המשמר – שהאמריקנים מפרשים כצו הגנה על העולם החופשי (הגנה, שלעיתים אינה בוחלת באמצעים כדי להשיג את מטרתה) – היא דוחה בסיסמה הנצחית: "הפשיזם לא יעבור".

ב

בוקר חום, ספרו של מחבר עלום בשם פרנק פבלוף, יצא לאור בעת האחרונה בצרפת וקצר הצלחה רבתי. שום ביקורת לא נכתבה על היצירה, אך המסר עבר מפה לאוזן והספר כבר נמכר בכמה מאות אלפי עותקים. המשל המאלף, הכתוב בפשטות, מספר בתריסר דפים את סיפורם של שני טיפוסים, שני חברים – לא טובים ולא רעים – אשר כדי לחיות בשקט עושים כל מה שמבקשת מהם המדינה. כאשר המדינה מבקשת מתושביה לדקור את כל חיות הבית שאינן חומות, מקריב האחד את כלבו והאחר את חתולו. הם מופתעים למדי מן הדרישה, אך בכל זאת נענים. הם גם מקבלים ללא עוררין את ההוראה לסלק מן הספריות את כל הספרים שבהם המילים "כלב" או "חתול" אינן מלוות בשם התואר "חום". לבסוף נחקק חוק חדש הקובע כי כל מי שהחזיק אי פעם ברשותו כלב או חתול שלא היו חומים עבר עבירה, והם נעצרים. סוף הסיפור.

קוראי הספר התחלחו בוודאי כאשר ביום 21 באפריל 2002, לתדהמת הכל בצרפת, גבר ז'אן מארי לה פן, מועמד 'החזית הלאומית', על ליאונל ז'וספן, מועמד הסוציאליסטים, ומצא עצמו מועמד לבחירות לנשיאות בסיבוב ההצבעה השני. "הנה", חשבו, "זה הגיע. האפוקליפסה בדרך. אם לא נגיב מיד, מחר יבוא הבוקר החום". התרחיש המדאיג אכן היה למציאות, והם ירדו בהמוניהם לרחובות, מתקוממים אך מאושרים, גאים בהתייצבותם, מוכנים ומזומנים למפגש שנקבע להם עם "החיה", שלא כמו הדורות הקודמים, שקיבלו את הנעשה בשוויון נפש בגלל שאננותם, פייסנותם וסתגלנותם. באחד במאי, בפרז ומחוצה לה, צעדו בתהלוכה מאות אלפי ילדים, בני נוער ומבוגרים ממוצא ומרקע שונים, מאוחדים באותה אופוריה מוזרה של נחת רוח אנטי־פשיסטית. "רצינו לקרוא: 'לה פן, אנחנו אוהבים אותך'", סיפר בגילוי לב אחד המשתתפים, "הוא עורר אותנו. ישנו, השתעממנו. עכשיו כולם מחייכים".

אכן, מעולם לא ניזונו אירועי האחד במאי מתחושות עזות כל כך, מעולם לא הייתה בהם תערובת כזאת של שמחה תוססת ורוח נעורים עולה כפורחת. מעולם לא ידעו מדרכות העיר פעמי התרוממות רוח ורצינות המלוות בלהט כה נוקב. לנוכח נס האסון התואם את תפיסתה והודות להיסטוריה שהואילה

לחזור על עצמה, התמזגה האופוריה עם הבהלה. השעה הייתה שעה של השתאות והתעלות נפש גם יחד. ההתנגדות וסערת הרוחות פסעו זו לצד זו. אחדות דעים שררה בכל, האנושות קרנה. החברה כולה יצרה קשת בענן. כל הפנים אורו ברצינות חגיגית: חיוכם הרחב היה חיוך של חיים שהוסר מעליהם פתאום, באמצעות המאבק, עול שגרת היומיום; חיוך המשקף תחושה של עליונות מוסרית על בני האדם שחיו בעבר. "אנחנו מתפקדים נוכחים", אמר החיוך, "לא נניח שישטו בנו. היזהרו לכם פטן ומוֹרֶס: אנחנו התגובה הססגונית לאיום על הרפובליקה". ההתגייסות הזאת השתלמה. התגובה הוכתרה בהצלחה. חמישה ימים לאחר מכן דיכאו הקלפיות את "החיה", צרפת בת־הכלאים הכתה שוק על ירך את הידרת האיולות, וחיוך המחאה היה לחיוך של שביעות רצון.

היות שהצבעתי עם הרוב הרפובליקני, גם אני רווייתי נחת. כמו המון המסתייגים מן "הבוקר החום", גם לי הוקל וגם אני נהייתי מניצחון האנשים החביבים על האנשים הדוחים. אך בכל זאת לא הצטרפתי למחול, כי אותם מחוללים הס־הם המקשים היום על היהודים. מובן כי אינני מפנה אצבע מאשימה כלפי הרוקדים כולם, אך אם לא נשכיל לקדם את פני הבאות, הרי זה משום שהטרגדיות שכבר התחוללו מעיבות על נפשנו: עתיד השנאה מצוי במחנה המחוללים ולא בזה של נאמני משטר וישי; במחנה החיוך ולא במחנה העווית; בקרב בני האדם האנושיים ולא בקרב בני האדם הברבריים; במחנה החברה המעורבת ולא במחנה האומה האתנית. במחנה הכבוד ולא במחנה הדחייה; במחנה הכפרה, מחנה ה"לא עוד אני!" ולא במחנה חסר הבושה של "הצרפתים קודם!". בשורות נאמני המושבעים של האֶחָר ולא בקרב הבורגנים הקטנים והמוגבלים האוהבים רק את הדומה.

ג

מעתה ואילך אין מאשימים את היהודים בהשחתת הזהות הצרפתית, אלא בייסורים שהם גורמים או מניחים שייגרמו בשמם לאחר הפלסטיני. שוב אין מוקיעים היום את ייעודם הקוסמופוליטי של היהודים. ההפך הוא הנכון: מעלים אותו על נס ובלהט רווי־צער טוענים נגדם שהם בוגדים בו. היהודיות איננה עוד כשהייתה, אומרים כעת בנימה נוסטלגית,

מלבד אולי צדיקים אחדים, כמה מתנגדים ונביאים עיקשים הראויים להערכה משום שאינם מניחים כי ירתיעו אותם, ומעזים להסתכן ולחשוב כפי שהם חושבים. במקום לתהות על המוזרות המדאיגה של היהודים, יוצאים נגדם על הצטרפותם אלינו בדיוק בשעה שאנחנו נוטשים את עצמנו, על היטמעותם בקרבנו בעיתוי לא מוצלח, ועל חילופי התפקידים הגורמים להם לשקוע בסגידה למקום הפיזי ובקידושו, בשעה שהעולם הנאור ממיר את דתו בהמוניו לדת העל-לאומית ולפולחן הנדודים. אין מאשימים עוד את היהודים, את הנוודים הוותיקים האלה, שהם חותרים לעקור את אירופה משורשיה, אלא מצרים על כך שהם, שאך זה הגיעו למסגרת אוטוכטונית, נסוגו בעצם לשלב שבו היו שרויים האירופים לפני שהחרטה כרסמה באגו שלהם ואילצה אותם להעמיד את העקרונות האוניברסליים מעל לריבוניות הטריטוראליות.

לכנסייה הקתולית, שביקשה סליחה על חטאים שחטאה מתוך מחדל, אדישות או אלימות, ענתה העיתונאית האיטלקייה ברברה ספינלי במאמר שהכה גלים כשהתפרסם בנובמבר 2001, ושכותרתו "היהדות נטולת ה'אשמת', בגדתי". "אם יש משהו שחשים בהעדרו ביהדות" כתבה, "זה הדבר: 'אשמת' כלפי אוכלוסיות ויחידים, שנאלצו לשלם את מחיר הדמים או הגלות כדי לאפשר את קיומה של ישראל". המסקנה, על פי ספינלי, היא כי אין כל רגשי אשם המעכבים את הדחפים התוקפניים והברבריים של היהדות בת-זמננו; מצפונה של היהדות אינו מייסר אותה ואף לא משפיע על ביטחונה; אין דבר הבולם את האישוש העצמי של רצונה.

כל עמי אירופה, כל המדינות, כל המוסדות, כל הענפים המקצועיים מישירים מבט אל העבר ובאים חשבון עם מעשיהם על ידי פרסום עוולותיהם. כולם מגנים את החינוך לבוז ומיישמים בנחישות פדגוגיה של חרטה. כולם מודים בפשעים שביצעו או שהניחו לאחרים לבצע. כולם מכירים בחלק האפל, אשר לו היו שותפים. כולם מקבלים בהכנעה את העול התרבותי של אשמתם. כולם מסתכלים על עצמם ממרחק רפלקסיבי. כולם מקפידים, כעניין של כבוד, להתנער מעצמם ולבלום בכל מיני בלמים את תנופת כוחם. כולם חושדים בנאצי הרדום בתוכם. כולם מסוחררים. כולם – חוץ מהיהודים. עליהם לא חלה כל חובה של זיכרון ושל תיקון. הם, שהיו הסופר-אגו של היבשת הישנה, שכחו לטפח סופר-אגו משל עצמם. גדושי תירוצים, שיכורים מעוצמתם הריבונית, ספוגים בהווייתם המדינתית-לאומית, אין היהודים חשים כל מחויבות. ובשעה שבה מתקיימת ההתפרקות המכפרת של מדינת הלאום, הם

העם היחידי, לדברי ספינלי, החי במצב של חופש מוחלט. באופן זה הם דומים
דמיון גמור לאנטישמים של אז, והם ממשיכים במובהק את דרכם.

כשם שבארס ראה בדרייפוס נציג של מין אחר, כך טוענים היום מקדמי
רעיון הכפרה שישראל פוגעת בעזות מצח גלויה בדת האנושות, שאותה אימצה
לעצמה אירופה כאשר הכירה באנטישמיות שלה. "כל המתנקש בחיי אדם,
כל הפוגע בחירותו, בכבודו של האדם, מעורר בנו תחושת זוועה הדומה בכל
לתחושה שחש המאמין הרואה כיצד מחללים את האליל שלו", כתב דורקהיים
כדי להצדיק את התגייסותו למען דרייפוס. המומחה למדעי המדינה, עמנואל
טוד, הסיק – או חשב שאלה הן המסקנות – כי היום "אי־יכולתם הגדלה
והולכת של הישראלים לראות בערבים בני אדם היא עובדה ברורה כשמש
לאנשים העוקבים אחר החדשות בעיתונות או בטלוויזיה".

אך כפי שהיטיב להראות הפילוסוף האמריקני מייקל וולצר, במאמר
שפורסם בכתב־העת דיֶסֶנט וששום כתב עת צרפתי לא חשב כי מן הראוי
לתרגמו לצרפתית, לא מלחמה אחת אלא ארבע מלחמות ניטשות בין הישראלים
לפלסטינים: מלחמת ההתשה הפלסטינית החותרת להכחדתה של המדינה
היהודית (אשר מתבטאת הן בפיגועי ההתאבדות והן בתביעה לזכות השיבה);
המלחמה הפלסטינית להקמת מדינה עצמאית לצד ישראל; המלחמה
הישראלית לביטחון ולהגנה על ישראל; והמלחמה הישראלית לביסוס
ההתנחלויות ולסיפוח חלק גדול ככל האפשר מן השטחים שנכבשו בשנת
1967. האנשים העוקבים אחר החדשות בעיתונות או בטלוויזיה, כתב וולצר,
אינם רואים את המציאות המרובעת הזאת (ואת שני המאבקים הפנימיים
המנציחים אותה), הם עיוורים, ומשום כך מתקבעת לנגד עיניהם המזועזעות
העובדה הבלתי נסבלת והמונוטונית של הדיכוי הישראלי. בזכות הסיקור
התקשורתי הרחב של הסכסוך, הם יושבים בשורה הראשונה: הם אינם
מחמיצים שום פרק ורואים את כל המתרחש. אבל כמו עמנואל טוד, הם
אינם רואים דבר מן המתרחש באמת. הם מטאטאים את האירועים ומסלקים
אותם מעליהם כמו שמסירים אבק. כוונה זדונית? קלות דעת שהיא תוצאה
של שלטוט? לא, אין זאת אלא חרדה מפני הרוע הקיצוני, שאיפה לשוויוניות,
פולחן הסובלנות. האשליה האופטית הקבועה נובעת מהצד המהוגן ביותר
שלהם.

חששנו כי השכחה תגבר בסופו של דבר, והנה אנו ניצבים אל מול קדחת
היזכרות־יתר המדללת את כדור הארץ, המשאירה על כנם, בעולם מפושט

עד אין קץ, רק שני סוגים של אב־טיפוס: הנאצי והקרבן. חששנו מהנצחת השנאה הגזעית או מהופעתה המחודשת, וחשש זה הוליד להט אנטי־גזעני המקודד כל דרמה – עכשווית או עתיקה – במונחים החלופיים של הסובלנות או ההכתמה. כה להוטים היינו להראות עד כמה נקיי כפיים אנו ולמנוע את ההיסטוריה מלחזור על עצמה עד כי דימינו לראותה חוזרת על עצמה על כל צעד ושעל. נשבענו "לא עוד!" בלהט רב כל כך, בכוח שכנוע כזה, עד שחששנו ללא הרף כי הנה זה קורה שוב, עד שלבסוף תחמנו את כל שלל ההתנהגויות האנושיות במסגרת עלילתית אחת, בתבנית קשוחה שבה ניגוד אדיר אחד ויחיד: אחווה או בידול, היפתחות או אתנוצנטריות. כל כך דאגנו לאחר, עד שדמותו של האחר הצליחה למחוק את דמות האויב. הפלסטינים אינם עוד אויבי הישראלים, אלא האחר שלהם. מלחמה נגד אויבך היא אפשרות אנושית. מלחמה נגד האחר היא פשע נגד האנושות. במקרה הראשון, הזיקה היא פוליטית ויכולה להגיע עם הזמן למוצא של פשרה, למרות הפיתויים הכבירים לנהוג אחרת. במקרה השני מדובר בגזענות, וכל הקשור לגזענות חייב להיעלם. יהיה הסכסוך מר ככל שיהיה, האויב מוצא את מקומו בתחום ההכרה, אך הגזען, בדבריו ובמעשיו, מוציא את עצמו מן התחום הזה. האויב, למרות תלונותיו ולמרות המשמעות שהוא מייחס למקומו בהיסטוריה, הוא שותף אפשרי להידברות. ואולם תביעותיו של הגזען מזעזעות, תלונותיו מעוררות חלחלה, ושערוריית קיומו מחייבת ענישה. המסקנה היא שבמקום שבו התאיין האויב על ידי המוסר, הוא שב ולובש צורה בעברו השני של המתרס, בדמותו השטנית של "אויבו של האחר", כלומר אויבו של המין האנושי. או אז אין עוד דבר שניתן לשאת ולתת עליו: העדר הכפרה הוא המכתיב את המהלכים.

כמי שהפיקו לקחים מזיכרון הפשע והנטישה חשנו ערוכים להתמודדות עם הרעים: והנה דווקא ההתנגדות לגזענות היא שמנחיתה עלינו מהלומות, והכוונות הטובות ביותר מתבררות כשירות דוב. אפילו הציווי לזכור מרצף בצדקנות את דרכה של האידיאולוגיה אל הגיהנום.

כמו כל אנשי הרוח היהודים, כמו כל היהודים המופרים, גם אני מקבל בימים אלו מכתבים לא־נעימים. לאחר ההפגנה שנערכה ביום 7 באפריל 2002 נגד האנטישמיות והטרור, כתבה לי אישה מרוגזת מכתב בזו הלשון: "נאלצתי לראות את המשטרה עורכת חיפוש על גופם של האנשים שביקשו לחצות את תהלכת מניפי הדגלים הישראליים בכיפות הכחולות־לבנות, כה בטוחים בזכותם הקדושה. ערבי קטן, אפילו לא בן עשר, קרא בכיכר לעבר חבריו המבוהלים שאחזו בו: 'אילו רק היה לי קלצ'ניקוב, הייתי מראה להם!'. וידעתי היטב שהפעם חשתי קרובה יותר לאמת של היצור העלוב הקטן הזה, מאשר לכל הצעירים שהפגינו ביטחון עצמי מנצח ולהט מזלזל וחסר דעת, מתחת לכיפתם הלבנה־כחולה".

"העלוב הקטן" המוזכר עדיין לא הניח את ידו על קלצ'ניקוב. יש להניח שגם לא יעשה כן ויישאר בשלב הפרובוקציה המילולית. אלא שהאפשרות הזאת אינה מרגיעה באמת משום שהלשון שהוא שומע סביבו ושהוא מתחיל להשתמש בה היא לשון האיסלאמיות ולא לשון הקדמה. מלחמת המעמדות היא חידה בעיניו, אך הג'יהאד מהלך עליו קסם. גיבוריו הם דמויות מעולם הדת ולא אישים העומדים בראש מהפכות: צלח־א־דין ולא ספרטקוס או צ'ה גווארה. הוא חי בתוך אוניברסליות אחרת ומה שמרתיח את דמו כבר עתה אינו עול הקפיטליזם והאימפריאליזם המעיק על הפרולטריון בכל המדינות, אלא השפלת המוסלמים ברחבי העולם. הוא הותנה לסבול מישראל כמו מקוץ או מפצע המפלחים את בשר האיסלאם. הוא אף אינו רק אנטי־ציוני: שם, כאן ובכל מקום, היהודים – בעיניו ובדבריו – הם יהודים ותו לא.

ואולם גם אם הילד המורד מפנה עורף לקדמה, מצדדי הקדמה עצמם, שלא יורדים לסוף העניין, יוסיפו להעלות על נס את ההתקוממות באהדה שאינה יודעת גבולות, ומתוך אהבה הגוברת על כל המכשולים. לדידה של מדלן גֶ'דן שכתבה לי, הוא אינו אלא האחר. והבטן הפוריה עדיין, שממנה הגיחה "החיה" המפלצתית, אינה יכולה בשום פנים ואופן להוליד את האחר. בין האחר למפלצת קיים חוסר תואם אונטולוגי. המפלצת מבקשת את חייו של האחר, האחר הוא טרפה של המפלצת. המפלצת נתעבת, האחר מלאכי,

האחר תם; ואם אין זה כך, אם הוא משמיע דברים איומים, אם הוא מתנהג כאויב מושבע, הרי זה תמיד לצורך הגנה עצמית לגיטימית; אם הוא מבצע מעשים מזעזעים, הרי זאת ריאקציה לרוח הריאקציה, תגובה לצעדי אפרטהייד ולנהלים הביטחוניים שלהם נפל קרבן; אם הוא מאבד את שלוותו, הרי זה מפני שהניצול משתלב עם הדחייה כדי להפכו למנושל, לבן-בלי-בית, למנודה נצחי; אם הוא חדור שנאה ואם הוא חולם לירות בקהל, זה מפני שזכויותיו בצרפת מופרות ואחיו נרצחים בפלסטין; אם הוא הופך פתאום לפנאט או למשולח רסן, הרי זו תוצאה של החיים הבזויים שנכפו עליו בשל אנשים כדוגמת גודן או "הציונים". אנשים כמוה רגישים לפגיעה בכבודם: שופטים-חוזרים-בתשובה אלה מכים על חטא; נציגי ה"דומה" מביעים חרטה ברוב הדר; צרפתים אמיתיים אלו מטפלים ביהירות התורשתית הזאת באמצעות ביקור בכל ארונות ההיסטוריה הלאומית ועריכת רשימת המצאי שלהם. ילידי המדינה האחת שואפים בכל לבם לגאולה רב-גונית. מוטבליס אלו מגנים את הכמרים ולוחמים למען הרעלה האיסלאמית בבית הספר. צאצאים אלו, שמעשה אבותיהם שוב אינו סימן בשבילם, משילים מעליהם את הזיקה השבטית, עוטים מעטה אירופי, גלובלי, כלל-עולמי, ואינם מוחלים על דבר בעבר השוביניסטי, הקולוניאלי, הכנסייתי, העבר של שיתוף הפעולה עם הנאצים, שאותו קיבלו בירושה. כל זאת בניגוד ל"ציונים", המגינים על הטוהר האתני-דתי של ישראל בכל מאודם ובכל דרך – בעזרת אריאל שרון, כלומר היטלר – ומפגינים בכך את אטימותם למוסכמות המוסר האוניברסלי.

צלו של היטלר, המעיב על הכל, פוגם באנטישמיות של הזכאים וחושף את שמה של ישראל לטענותיהם הכועסות של המחבישים. במילים אחרות – אם ההשמדה בה"א הידיעה אכן פגעה פגיעה בלתי הפיכה בחזונם המתעתע של האנטישמים, הרי לא היה זה בהכרח לטובתם של היהודים; מי שרואים עצמם כממשיכי דרכם של סניגוריו של דרייפוס, עטופים על פי רוב באותה הילה של עלבון לאומני וריאקציונרי המאפיינת גם את יורשיו הרוחניים של העיתונאי שהמציא את הסיסמה: "צרפת לצרפתים!"

עמידה משותפת זו ליד עמוד הקלון, הן של רוב יהודי צרפת והן של שדי האידיאולוגיה הצרפתית הישנים, היא עניין מביך. אבל אפשר שהרעיון שבבסיסה, בסופו של דבר, איננו כה חדש או מקורי. אולי יש בכך משום חידוש הקשר – מעבר לתקופה הקצרה שבה התבטא המערב בשפת הגזענות – עם השיח שהאשים את העם הנבחר בכך שהוא רואה עצמו עליון על האומות האחרות, ובכך שאינו מוכן לקבל את הבשורה הטובה של הזהות

המשותפת לכלל בני האדם. אולי זהו הגינוי העתיק של היהודי בגלל מוצאו, ייחודיותו, בלעדיותו, בגלל האגואיזם הלאומי שלו, אחוותו הסגורה – גינוי אשר בהשפעת הטראומה של הנאציזם מקבל חיים חדשים ומוצא לו ביטויים מודרניים לחלוטין. ושמא יש כאן הד ל"איגרת אל הרומים" מן הברית החדשה, שהרי שוב נאמר כי עם ישראל, השבוי בקסמו שלו, פוטר עצמו מן המקובל, מוציא עצמו מכלל האומות, מתכחש לשוויוניות של כבוד האדם ומציית רק לחוקיו שלו. אפשר שההוקעה הפתאומית הזאת על ידי דת האנושות וההסתה לשנאה אנטי-גזענית פרדוקסלית כל כך, ממשיכות מבלי דעת ויכוח תיאולוגי עתיק (מבלי דעת, משום שמרוב התנערות אין הן יודעות עוד דבר). ואולי אף מפחיד מכך, אולי השופטים-החוזרים-בתשובה אינם מסוגלים להוקיע את האמונה בעלת היומרות המדעיות במאבק הגזעים ובהישרדות החזק, אלא באמצעות יישום הבשורה של פאולוס או מחזורה, כלומר בעזרת הטענות הישנות נגד צאצאי אברהם על התבצרותם בזכויות-היתר השושלתיות ובקשרי הדם שלהם, בשעה שמציעים להם קשרי לב.

אולי. מכל מקום, אין לבלבל בין הטינות, ואף לא לראות בהתלקחות העכשווית של האלימות נגד יהודי צרפת את הופעתה-מחדש של האנטישמיות הצרפתית. אלימות זו, שהתעלמו ממנה דווקא משום שלא היה אפשר לייחס אותה ל"לבנים הקטנים" של צרפת השורשית, אלימות זו, שמוצאה ערבי-מוסלמי, אולי לא קיבלה אישור ממשי, אך בוודאי זכתה לקבלת פנים חיובית, לפרשנות אוהדת, לתרגום ראוי להצגה אצל אנשים אנטי-שוביניסטיים כגודן, הקוראים כיום: "כולנו מהגרים!" או "זרים, אל תשאירו אותנו לבד עם הצרפתים!", ממש כשם שקראו אתמול: "כולנו יהודים גרמנים!". הם הפיקו מההיסטוריה את הלקח הבא, הנדיב להפליא: יקרה אשר יקרה, יש לצדד תמיד באחר.

אלן פינקלקראוט מרצה בבית הספר הגבוה בפרז' בחוג למדעי החברה. מסה זו פורסמה בספר בצרפת בשנת 2003 (גאלימר), ועוררה תהודה ציבורית רבה.